

Катерина Островська,

доктор психологічних наук, професор,
Львівський національний університет
імені Івана Франка
(м. Львів)

Kateryna Ostrovska,

Doctor of Psychological Sciences, Professor,
Ivan Franko Lviv National University
(Lviv)

Ігор Островський,

доктор технічних наук, професор,
Львівський національний університет
імені Івана Франка
(м. Львів)

Ihor Ostrovskiy,

Doctor of Technical Sciences, Professor,
Ivan Franko Lviv National University
(Lviv)

Лілія Дробіт,

асистент,
Львівський національний університет
імені Івана Франка
(м. Львів)

Liliya Drobot,

Professor's assistant
Ivan Franko Lviv National University
(Lviv)

УДК 376.2.018:93-031.42**СТВОРЕННЯ ЦЕНТРІВ СУПРОВОДУ ДІТЕЙ З АУТИЗМОМ
У КАРПАТСЬКОМУ РЕГІОНІ****CREATION OF SUPPORT CENTERS FOR CHILDREN
WITH AUTISTIC SPECTRUM IN THE CARPATHIAN REGION**

Стаття присвячена проведенню скринінгових досліджень дітей з розладами спектра аутизму (РСА) на теренах гірських регіонів України та створенню на їх основі Центрів інтердисциплінарного супроводу розвитку аутичної дитини. Для проведення скринінгових досліджень використовувалися дві діагностичні методики: інтерв'ю для діагностики аутизму (ADI-R) та соціально-комунікативний опитувальник (SCQ). Проведено експериментальні дослідження показників інтелектуального та соціального розвитку 50 дітей дошкільного віку Карпатського регіону Львівської, Івано-Франківської та Чернівецької областей за методиками SQR та ADI-R. Вирішення проблеми скринінгу дітей з РСА та надання їм допомоги у налагодженні комунікації, соціальної взаємодії, оволодінні навичками самообслуговування здійснюється шляхом створення Центрів інтердисциплінарного супроводу розвитку аутичної дитини у невеликих містах гірського регіону.

Ключові слова: діагностичні методики, психолого-педагогічні характеристики, діти з розладами спектра аутизму, психолого-педагогічний супровід.

The article is devoted to carrying out screening studies of children with autism spectrum disorders (ASD) on the territory of mountain regions of Ukraine and the creation of interdisciplinary support centers for the development of autistic children on their basis. Two diagnostic techniques were used for screening research: interviews for diagnosis of autism (ADI-R) and a socio-communicative questionnaire (SCQ). Experimental researches of the indicators of intellectual and social development of 50 children of preschool age of the Carpathian region of Lviv, Ivano-Frankivsk and Chernivtsi regions were conducted using SQR and ADI-R techniques. The psychological peculiarities of children with different levels of autism have been investigated and determined: the high level of quality violations of reciprocal social interaction, qualitative communication violations and stereotypic patterns of behavior prevails in the majority of ASD children of preschool age. According to the results of the Centers' work, the following results will be obtained: a database of institutions providing psychological and pedagogical assistance to ASD children in the Carpathian region of Ukraine has been created; data on the number of autistic children who receive assistance in these institutions, as well as indicative data on the number of autistic children and their families who do not receive any psychological and pedagogical assistance has been obtained. The prospect of the development of centers is to assist children with disabilities in the inclusive school, providing psychological and pedagogical support during the professional orientation of children with autism and their preparation for independent living.

Key words: diagnostic methods, psychological and pedagogical characteristics, children with autism spectrum disorder, psychological and pedagogical support.

Целью работы есть проведение скрининговых исследований детей с расстройствами спектра аутизма (РСА) на территории горных регионов Украины и создание на их основе центров междисциплинарного сопровождения развития аутичного ребенка. Для проведения скрининговых исследований использовались две диагностические методики: интервью для диагностики аутизма (ADI-R) и социально-коммуникативный опросник (SCQ). Проведены экспериментальные исследования показателей интеллектуального и социального развития 50 детей дошкольного возраста Карпатского региона Львовской, Ивано-Франковской и Черновицкой областей по методикам SQR и ADI-R. Решение проблемы скрининга детей с РСА и оказания им помощи в налаживании коммуникации, социального взаимодействия, овладении навыками самообслуживания осуществляется путем создания Центров междисциплинарного сопровождения развития аутичного ребенка в небольших городах горного региона.

Ключевые слова: диагностические методики, психолого-педагогические характеристики, дети с расстройствами спектра аутизма, психолого-педагогическое сопровождение.

Постановка проблеми в загальному вигляді та її зв'язок з важливими науковими та практичними завданнями. На теренах гірського регіону України визріла гостра соціально-демографічна проблема, пов'язана з незайнятістю населення, неможливістю працевлаштування для молоді, недостатнім розвитком соціальної інфраструктури. У зв'язку з високогірним розташуванням і транспортною важкодоступністю багатьох населених пунктів діти не мають можливостей здобути якісну освіту, а школи – належно організувати профільне навчання. Ще менше можливостей є для розвитку інклюзивної освіти дітей з особливими потребами, зокрема дітей з розладами спектра аутизму. На сьогодні проблемою є облік таких дітей, оскільки далеко не всі батьки звертаються до відповідних спеціалістів у зв'язку з народженням дитини з відхиленнями у розвитку. Тому першочерговим завданням для гірського регіону є організація скринінгу дітей з порушеннями розвитку. Виявлення та облік таких дітей дасть змогу розробити програму адекватної допомоги дітям з метою їх подальшої реабілітації та соціалізації.

Аналіз останніх досліджень і публікацій, у яких започатковано розв'язання проблеми. Ще однією проблемою, яка на сьогоднішній день розв'язується багатьма інституціями у країні, є адекватна діагностика аутизму. Насамперед, це медична задача, яка згідно з клінічним протоколом [2], вирішується за допомогою інтерв'ю для діагностики аутизму (ADI-R). Методика ADI-R також рекомендована для використання у стандартах психолого-педагогічної допомоги дітям з розладами аутичного спектра, сформульованих у праці Скрипник Т.В. [7]. Методичні засади проведення діагностики дітей з РСА викладені у роботах Д.І.Шульженко [8], К.О.Островської [3-6]. Особливості діагностики дітей з аутизмом достатньо ґрунтовно описано у роботі О.В.Літвінової [1]. Однак, у цій роботі не представлено самих результатів досліджень дітей. Разом з тим методика ADI-R, широко використовується для діагностики аутичних дітей за кордоном [9].

Формування мети статті. Метою роботи є проведення скринингових досліджень дітей з порушеннями розвитку на теренах гірських регіонів України та створення на їх основі Центрів междисциплинарного супроводу розвитку аутичної дитини.

Методика експерименту. Для проведення скринингових досліджень використовувалися дві діагностичні методики: інтерв'ю для діагностики аутизму (ADI-R) та соціально-комунікативний опитувальник (SCQ).

ADI-R (інтерв'ю для діагностики аутизму) – це детальний опитувальник, котрий розроблений для того, щоб зібрати всю основну інформацію, необхідну для верифікації чи спростування діагнозу розладів аутистичного спектру чи близьких психічних станів. Інтерв'ю проводиться з батьками дитини (або з особою найбільш проінформовано про стан дитини) і є сфокусованим на трьох основних областях функціонування: мовлення/спілкування, соціальна взаємодія, обмежені повторювані стереотипні форми поведінки та інтереси. ADI-R є швидше інтерв'ю, аніж тестом, в ньому увага приділяється формам поведінки, які не є властивими для осіб, що не мають відповідних розладів. Воно має на меті отримати досить детальний опис певних форм поведінки, який дозволяє визначити, чи відповідає ця поведінка критеріям, зазначеним у відповідному пункті, тому з самого початку дослідник має наголосити, що на кожне запитання необхідно дати повну деталізовану відповідь. Коли дослідник отримав відповідь, дуже важливим є уточнити, чи така поведінка завжди проявляється однаково чи ні, а якщо змінюється, то як саме і від чого це залежить.

Так як інтерв'ю застосовується у широкому діапазоні вікових груп (як біологічний вік, так і вік розвитку), необхідно визначити вікові періоди, до яких застосовується оцінка. Це досягається наступними способами, залежно від пункту інтерв'ю: 1) “тепер” або “будь-коли” – існує поведінка, яка є відхиленням від норми в

будь-якому віці і поведінка, яка є відповідною для одного періоду розвитку, але невідповідною для іншого;
2) тривалість наявності певної форми поведінки.

Опитувальник містить 8 розділів: біографічні дані; вступні запитання; ранній розвиток; розвиток і втрата мовленнєвих та інших навичок; якість мовлення та комунікації; соціальний розвиток і гра; інтереси та певні форми поведінки; клінічно значущі особливості поведінки.

SCQ - соціально-комунікативний опитувальник.

Цей опитувальник має дві форми: теперішній час, що відноситься до періоду часу протягом 3-х останніх місяців та дає нам картину щоденного життєвого досвіду і результати цієї частини тесту використовуються для складання індивідуалізованих освітніх та корекційних планів та програм; форму, що описує соціальний досвід дитини протягом всього життя і використовуються для доповнення діагностичної картини. Опитувальник може застосовуватися лише до дітей, рівень розвитку яких 2 роки і вище. Тест містить 40 запитань, відповідь на які мають давати батьки. Результат понад 15 балів свідчить про порушення соціальної комунікації. Також можна виділити додаткові підшкали: якісні порушення реципрокної соціальної взаємодії; якісні порушення комунікації; стереотипні паттерни поведінки.

Першопочатково SCQ був створений як тест, що доповнює ADI-R. Тому використання обох тестів паралельно дає нам можливість отримати не просто результати двох окремих тестів, а розширені комплементарні дані.

Результати експерименту та їх обговорення. Досліджено 50 дітей дошкільного віку Карпатського регіону Львівської, Івано-Франківської та Чернівецької областей за методиками SQR та ADI-R. Для аналізу кількісних результатів дослідження застосовано математично-статистичні методи обробки з використанням програмного пакету STATISTICA-8.0 – порівняльний аналіз за t-критерієм Стьюдента.

Згідно із результатами опитувальника ADI-R встановлено, що у 45,7% дітей дошкільного віку спостерігається високий рівень появи симптомів аутизму, у 41,2% середній, а в 13,1% низький. У більшості досліджуваних дітей дошкільного віку спостерігається високий рівень прояву симптомів аутизму. У 43,8% дітей з PCA дошкільного віку переважає високий рівень втрати мовленнєвих навичок спонтанного використання осмислених слів, у 40,2% середній, а в 16% низький. У більшості досліджуваних дітей з PCA дошкільного віку спостерігається високий рівень втрати мовленнєвих навичок спонтанного використання осмислених слів. Також у 39,5% дітей з PCA виявлено високий рівень втрати комунікативних навичок, у 38,4% середній, а в 22,1% низький. У більшості досліджуваних дітей з PCA дошкільного віку виявлено високий рівень втрати комунікативних навичок. У 42,4% дітей з PCA виявлено високий рівень втрати навичок артикуляції, у 35,1% середній, а в 22,5% низький. Також у 45,4% дітей з PCA спостерігається високий рівень втрати навичок самообслуговування, у 38,2% середній, а в 16,4% низький. У 42,3% дітей з PCA виявлено високий рівень втрати статомоторних навичок, у 36,8% середній, а в 20,9% низький. У більшості дітей дошкільного віку з PCA переважає високий рівень втрати навичок артикуляції, самообслуговування, статомоторних навичок (див. рис. 1).

Згідно із результатами методики SQR встановлено, що у 48,7% дітей дошкільного віку з PCA переважає високий рівень якісних порушень реципрокної соціальної взаємодії, у 42,3% середній, а в 9% низький. Це свідчить про те, що у більшості дітей дошкільного віку з PCA переважає високий рівень якісних порушень реципрокної соціальної взаємодії. Також у 49,1% дітей дошкільного віку з PCA переважає високий рівень якісних порушень комунікації, у 44,6% середній рівень, а в 6,3% низький. У більшості дітей дошкільного віку з PCA переважає високий рівень якісних порушень комунікації. У 54,2% дітей дошкільного віку з PCA переважає високий рівень стереотипних паттернів поведінки, у 39,3% середній, а в 6,5% низький. Це свідчить про те, що у більшості дітей дошкільного віку з PCA переважає високий рівень стереотипних паттернів поведінки. Якісні порушення реципрокної соціальної взаємодії, порушення комунікації; стереотипні паттерни поведінки виражаються у порушеннях соціальної взаємодії (див. рис.2).

Рис. 1. Результати досліджень за методикою ADI-R серед дітей дошкільного віку з PCA

Рис. 2. Результати досліджень за методикою SQR серед дітей дошкільного віку з РСА

Вирішення проблеми скринінгу дітей з порушеннями розвитку та надання їм допомоги у налагодженні комунікації, соціальної взаємодії, оволодінні навичками самообслуговування можливе на шляху створення Центрів інтердисциплінарного супроводу розвитку аутичної дитини у невеликих містах гірського регіону.

Діяльність такого Центру передбачає створення базових (типових) програм розвитку аутичної дитини на кожному віковому етапі (програми розробляються на основі сучасних корекційних методик та технологій, визнаних в світі ефективними при аутичних порушеннях розвитку – методики розвитку міжособистісних стосунків, емоційної регуляції поведінки, а також – базових програм дошкільної освіти, методичних підходів, напрацьованих вітчизняною спеціальною педагогікою; створення на основі базових індивідуальних планів розвитку дитини, з урахуванням рівня інтелекту, супутніх захворювань, сімейних обставин тощо; інтеграцію дитини у заклади системи освіти. Робота з родиною у Центрі передбачає індивідуальну психологічну допомогу та консультування; заняття груп взаємодопомоги; лекції, семінари, тренінги для батьків; спільні свята.

За підсумками роботи Центрів будуть отримані такі результати:

- створено базу даних про заклади, які здійснюють психолого-педагогічну допомогу дітям з аутичним типом розвитку в Карпатському регіоні України, а також - сприяють їхньої інтеграції у середовище, що має найменші обмеження;
- отримані дані стосовно кількості дітей з аутичним типом розвитку, які отримують допомогу в цих закладах, а також – орієнтовні дані стосовно кількості дітей з аутизмом та їхніх родин, які не отримують ніякої психолого-педагогічної допомоги;
- вивчено кращі практики психолого-педагогічної корекції аутизму та інтеграції у середовище, що має найменші обмеження та проаналізовано їх з точки зору можливості адаптації до застосування в Карпатському регіоні України;
- створено альтернативну модель інтеграції осіб з аутизмом у середовище, що має найменші обмеження, в Україні. Механізм поширення: ознайомлення педагогів - практиків державних та недержавних освітніх закладів систем загальної та спеціальної освіти, науковців, представників органів управління освітою та інших державних службовців шляхом розсилання матеріалів, проведення науково-практичної конференції. Механізм впровадження: лобювання інтересів осіб з аутизмом в органах державного управління;
- випрацьовано практичні рекомендації стосовно психолого-педагогічної корекції аутизму, психологічної та методичної допомоги родинам, які виховують аутичну дитину та інтеграції осіб з аутизмом у середовище, що має найменші обмеження з врахуванням вітчизняних реалій;
- видано методичні рекомендації (для батьків; для представників НДО та державної системи освіти), що містять інформаційно-аналітичні матеріали та практичні рекомендації стосовно психолого-педагогічної корекції аутизму, психологічної та методичної допомоги родинам, які виховують аутичну дитину та інтеграції осіб з аутизмом у середовище, що має найменші обмеження з врахуванням вітчизняних реалій;
- зроблено внесок у створення системи психолого-педагогічної допомоги та інтеграції у середовище, що має найменші обмеження осіб з аутизмом в Карпатському регіоні України. Налагоджено стратегічну співпрацю з представниками державних органів управління освітою на загальнодержавному та місцевому рівнях для усіх ланок освіти (дошкільна, шкільна, професійна, вища).

Висновки і перспективи подальших досліджень. На основі проведених досліджень психофізичних та соціальних показників 50 дітей дошкільного віку Карпатського регіону Львівської, Івано-Франківської та Чернівецької областей за методиками SQR та ADI-R встановлено такі результати:

1. Представлено й обґрунтовано діагностичний інструментарій для дітей з аутизмом дошкільного віку, який охоплює використання таких методик: скринінгову діагностичну методику SQR, методику визначення основних характеристик дітей з аутизмом ADI-R. Запропонований інструментарій відповідає нозології захворювання дитини, її віковим характеристикам, специфіці її провідної діяльності, характерної для кожного вікового періоду.

2. Досліджено і визначено психологічні особливості дітей з різним рівнем аутизму: у більшості дітей дошкільного віку з РСА переважає високий рівень якісних порушень реципрокної соціальної взаємодії, якісних порушень комунікації та стереотипних паттернів поведінки.

3. Для забезпечення скринінгу дітей з порушеннями розвитку та надання їм адекватної допомоги запропоновано створення Центрів інтердисциплінарного супроводу розвитку аутичної дитини у невеликих містах Карпатського регіону.

Перспективою розвитку центрів є надання допомоги дітям з порушеннями розвитку в інклюзивній школі, забезпечення психолого-педагогічного супроводу під час професійної орієнтації дітей з аутизмом та їх підготовки до самостійного життя.

1. Літвінова О.В. Особливості процесу діагностики дітей з аутизмом / О. В. Літвінова // Збірник наукових праць Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка. Серія : Соціально-педагогічна. - 2013. - Вип. 22(2). - С. 243-249.
2. Марценковський І. А., Бікшаєва Я. Б., Дружинська О. В. Базові принципи надання медичної допомоги дітям з розладами загального розвитку – розладами зі спектра аутизму / І. А. Марценковський, Я. Б. Бікшаєва, О. В. Дружинська // Нейро-News: психоневрологія і нейропсихіатрія. – 2007. – Вип. 2.
3. Островська К. О. Соціальний супровід дітей з аутизмом під час навчання /К.О. Островська, Ю.В. Рибак, У.Р. Мельник. - Львів: Тріада плюс, 2009. –175с.
4. Островська К. О. Засади комплексної психолого-педагогічної допомоги дітям з аутизмом : моногр. / К. О. Островська. – Львів : Тріада плюс, 2012. – 520 с.
5. Островська К.О. Основи психолого-педагогічної та медичної діагностики дітей із спектром аутистичних порушень. Навчальний посібник / К. О. Островська, І. П. Островський. – Львів: Тріада плюс, 2015. – 228 с.
6. Островська К. О., Качмарик Х. В. Комплекс психодіагностичних методик для визначення ступеня аутизму та рівня розвитку дітей зі спектром аутистичних порушень, Сертифікат: СЕ №2640157 від 14.01.201.
7. Скрипник Т.В. Стандарти психолого-педагогічної допомоги дітям з розладами аутичного спектра: навч.-метод. посіб. / Т. В. Скрипник.- К.: "Гнозис", 2013.- 60 с.
8. Шульженко Д. І. Основи психологічної корекції аутичних порушень у дітей / Д. І. Шульженко. – К., 2009. – 386 с.
9. Annelies de Bildt et.al. Autism Diagnostic Interview-Revised (ADI-R) Algorithms for Toddlers and Young Preschoolers: Application in a Non-US Sample of 1,104 Children // J Autism Dev Disord. – 2015.– Vol.45, No.7.– P. 2076–2091.

Reference

1. Litvinova O.V. Osoblyvosti procesu diagnostyky ditej z autyzmom / O. V. Litvinova // Zbirnyk naukovykh prac' Kam'janec'-Podil's'kogo nacional'nogo universytetu imeni Ivana Ogijenka. Serija : Social'no-pedagogichna. - 2013. - Vyp. 22(2). - S. 243-249.
2. Marcenkovs'kyj I. A., Bikshajeva Ja. B., Druhyns'ka O. V. Bazovi pryncypy nadannja medychnoi' dopomogy ditjam z rozladamy zagal'nogo rozvytku – rozladamy zi spektra autyzmu / I. A. Marcenkovs'kyj, Ja. B. Bikshajeva, O. V. Druhyns'ka // Neiro-News: psyhonevrologija i nejropsyhiatrija. – 2007. – Vyp. 2.
3. Ostrovs'ka K. O. Social'nyj suprovid ditej z autyzmom pid chas navchannja /K.O. Ostrovs'ka, Ju.V. Rybak, U.R. Mel'nyk. - L'viv: Triada pljus, 2009. –175с.
4. Ostrovs'ka K. O. Zasady kompleksnoi' psyhologo-pedagogichnoi' dopomogy ditjam z autyzmom : monogr. / K. O. Ostrovs'ka. – L'viv : Triada pljus, 2012. – 520 s.
5. Ostrovs'ka K.O. Osnovy psyhologo-pedagogichnoi' ta medychnoi' diagnostyky ditej iz spektrom autystychnyh porushen'. Navchal'nyj posibnyk / K. O. Ostrovs'ka, I. P. Ostrovs'kyj. – L'viv: Triada pljus, 2015. – 228 s.
6. Ostrovs'ka K. O., Kachmaryk H. V. Kompleks psyhodiagnostychnyh metodyk dlja vyznachennja stupenja autyzmu ta rivnja rozvytku ditej zi spektrom autystychnyh porushen', Sertyfikat: SE №2640157 vid 14.01.201.
7. Skrypnyk T.V. Standarty psyhologo-pedagogichnoi' dopomogy ditjam z rozladamy autychnogo spektra: navch.-metod. posib. / T. V. Skrypnyk.- K.: "Gnozis", 2013.- 60 s.
8. Shul'zhenko D. I. Osnovy psyhologichnoi' korekcii' autychnyh porushen' u ditej / D. I. Shul'zhenko. – K., 2009. – 386 s.
9. Annelies de Bildt et.al. Autism Diagnostic Interview-Revised (ADI-R) Algorithms for Toddlers and Young Preschoolers: Application in a Non-US Sample of 1,104 Children // J Autism Dev Disord. – 2015.– Vol.45, No.7.– P. 2076–2091.

